

Cultura i País: mancances i reptes

Montserrat Nadal Fullana,
professor de secundària i membre de l'STEI-i

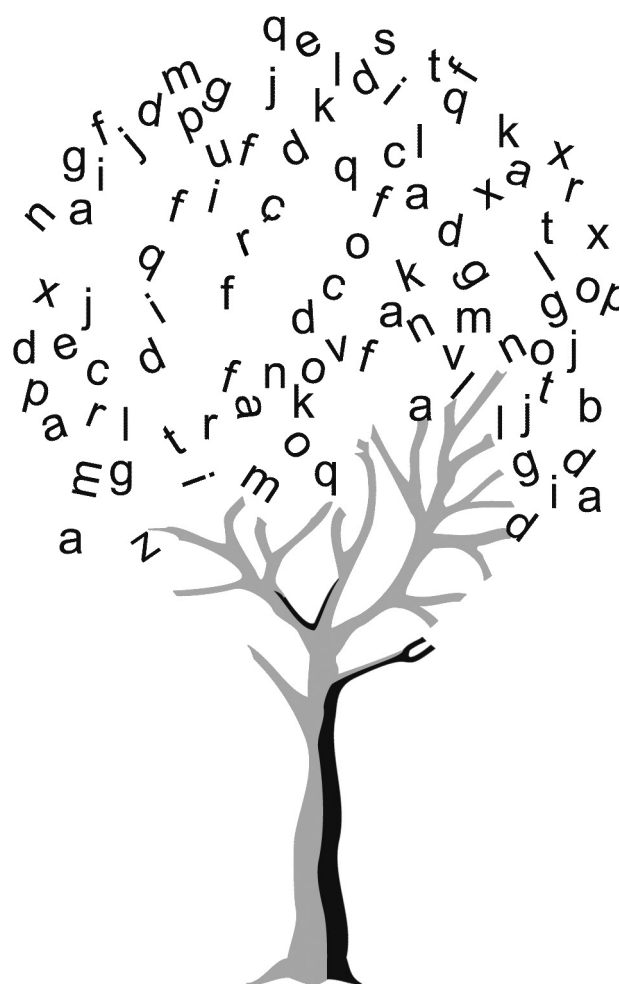
En el marc de "Els dilluns de l'Obra", que l'Obra Cultural Balear organitza setmanalment a la ciutat de Manacor, un horabaixa del passat mes de març gaudírem de la conferència que pronuncià el catedràtic de filologia catalana de la Universitat de les Illes Balears, Damià Pons, titulada "Cultura i País: mancances i reptes". Amb la seva vehemència habitual, i amb un deversall de bones raons i arguments encara millors, l'escriptor campaneter desvetllà els nostres esperits en la reivindicació de la nostra llengua i cultura, fent una crida a la necessitat de seguir resistint. Les seves paraules són una crida a l'acció entusiasta, un far en la nit dels nostres desànims, l'espantall de bubotes de majories absolutes de gent engominada que vol passar a la història amb el trist honor de convertir-se en els botxins de la nostra petita, malmesa i dissortada llengua.

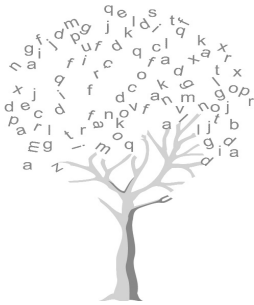
Damià Pons començà la seva conferència amb el plantejament de quina consideració ha de tenir la nostra cultura, quin és el seu estatus. Per a l'escriptor campaneter, la nostra és una cultura plenament "nacional", inserida dins la seva pròpia nació, un entorn geogràfic que abraça l'àmbit lingüístic dels països de parla catalana, sense matisos ni mitges tintes, en tota la seva totalitat. A continuació, esmentà en una llarga dissertació, quins són els requisits que ha de tenir una cultura perquè pugui ser considerada de caire "nacional", i proposà als oients que intentassin esbrinar si la nostra disposa d'aquests.

Els requisits que ha de tenir són els següents:

- Sol anar lligada a la llengua, ja que ella n'és un element substancial i molt important, però no n'és l'únic. A més, en el temps que vivim de globalització i de tendència homogeneïtzadora, anul·ladora de les diferències, la llengua guanya més valor i els productes culturals que s'elaboren amb ella guanyen qualitat i són més autèntics.
- És una cultura completa, capaç d'oferir qualsevol producte cultural, des de l'oferta d'oci més elemental i senzilla fins als productes d'un nivell intel·lectual més elevat. Des del darrer best-seller de consum massiu fins a l'últim assaig filosòfic amb una hermenèutica d'una complexitat més aviat aclaparadora. Si no és així, és una cultura coixa, incompleta.

- No està subordinada a cap altra cultura, actua sense dependències de cap tipus; es tracta d'una cultura que va fent, que va creant, al seu

ritme. En un pròleg que va escriure Jordi Rubió i Ors, titulat "La independència literària", l'escriptor català parlava de la necessitat d'emancipació de la literatura catalana, del trencament de la dependència amb Espanya: "Catalunya no és una província castellana". Perquè una cultura sigui normal, ha de tenir una actitud de diàleg permanent amb les altres cultures del seu entorn; en aquest aspecte, el binomi identitat-universalitat no són dos conceptes antagònics sinó que es completen i es complementen, no es tracta en cap cas d'una relació irreconciliable.

Per tal d'il·lustrar aquesta idea, Pons es va referir al poema de Costa i Llobera, titulat "Els joves", en què parla de l'àguila com una metàfora d'allò que la nostra cultura, des del seu àmbit de solvència i d'independència, ha d'anar prenent de les altres cultures, de totes aquelles influències externes que la poden influir:

*"Siau qui sou; mes no atiant vells odis
de raça, ni amb emfàtiques
declamacions lloant tot lo que és vostre,
fins les mateixes úlceres..."*

*Siau qui sou; mes no us tanqueu, ombrívols,
dins una llar històrica
sens horitzons. Volau sobre les terres
enfora, amunt, com l'àguila!*

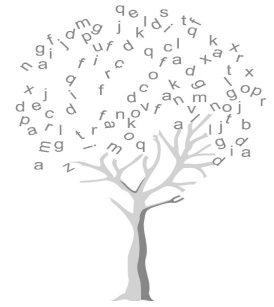
*Ella ama el niu de les materns roques,
però amb gran vol arranca-s'hi
i, travessant mil horitzons, domina
espais de llum esplèndida.*

*Per planes, mars, abismes i muntanyes,
amb vista potentíssima,
tantost afina desitjada presa,
impetuosa llança-s'hi
de la regió del llamp. Mes no trasmuda
d'essència l'au indòmita.*

*Ans bé, de tot lo que trescant aferra,
gustant-ne fibres íntimes,
se n'assimila la potència, i torna
cap a son niu més àguila."*

- Una cultura que viu una situació de normalitat ha de ser internament diversa, no ha de ser de caràcter estrictament monolític sinó que ha de poder encabir diferents ideologies i ha de ser capaç de reflectir múltiples punts de vista. La pluralitat és un dels seus trets més distintius.
- La cultura no representa ni expressa una realitat eterna i inamovible, del tot insensible als batecs dels nous temps i als impulsos de les noves tendències; ja que és permeable a allò que li ve de l'exterior, es nodreix dels manlleus aportats per altres entorns culturals. Els seus membres, a la vegada, són sensibles a l'adaptació social i històrica de la cultura a les distintes generacions, la senten com a seva, no la perceben com quelcom desconnectat del passat, ni com una foto fixa.
- La cultura "nacional" delimita un territori, que en el nostre cas és tot el nostre àmbit lingüístic de parla catalana; amb fluxos interns d'intercanvi que es donen d'una manera constant.
- La cultura nacional rep el suport dels poders públics; un poder polític que la defensa i la promou, amb la promulgació de lleis que l'emparen, amb l'execució de pressupostos que fan possible la seva promoció. En aquest cas concret, a les nostres illes, un dels candidats dels partits que es presenten a les eleccions del proper mes de maig, fa campanya per derogar precisament les lleis que pretenen "normalitzar" la nostra llengua... Qui ho pot entendre, això?
- La cultura "nacional" té el suport de la seva gent, de la societat a la qual pertany, de totes les classes socials i de tots els sectors professionals. En aquest sentit, la cultura és "mimada" per la seva gent, en rep el seu ànim i la lleialtat activa més entusiasta per part dels seus ciutadans que viuen aquesta relació com un fet de normalitat, sense que això hagi de suposar un plus afegit de "militància".

Per això, la ciutadania llegeix els seus escriptors en la seva llengua, compra els llibres que s'han

traduït en la llengua que n'és la pròpia, escolta i llegeix els seus mitjans de comunicació, com si fos el més natural del món, sense més ni més.

Damià Pons es referí al moment històric en què la nostra cultura visqué l'època de plenitud màxima, allò que els historiadors i crítics literaris coneixen com el "Segle d'or" de les lletres catalanes. I és que la nostra va ser una cultura de molt de prestigi durant la primera part de l'Edat Mitjana, en la qual es produí no només l'expansió territorial de la Corona d'Aragó sinó una producció cultural de primer ordre, concentrada sobretot en l'excelsa figura de Ramon Llull, primera persona que expressà en llengua "romanç" els temes que fins aleshores havien estat tractats d'una manera exclusiva en llatí.

Anys després, a partir del Renaixement, la cultura dels països de parla catalana començà a perdre el suport del poder polític i inicià el procés que alguns han considerat com de "decandiment"; un llarg camí de declivi que es veurà agreujat amb l'arribada dels Borbons a la cort espanyola i la seva decidida acció en contra de la cultura feta en català. Des d'aquelles dates, amb la promulgació del Decret de Nova Planta com a màxim exponent del pa que s'hi dona, s'executa un objectiu polític clar, consistent en eliminar el que les autoritats espanyoles consideraven una "anomalia", la presència d'una cultura amb totes les seves manifestacions distinta de la castellana.

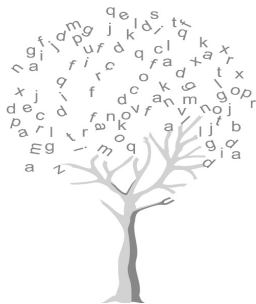
Des de llavors, la llarga travessa del redreçament cultural de les terres de parla catalana i de la represa de la producció literària ha estat llarg i ple d'obstacles; però la nostra cultura i la nostra llengua han mostrat sempre una capacitat de resistència, que Damià Pons qualificà d'una "supervivència extrema". Aprofità per recordar que la cultura occitana, en altre temps amb més parlants fins i tot que el català i amb

una cultura prou esponentosa, avui dia està pràcticament arraconada pels implacables vents de la història i la pesant bota del centralisme de l'estat francès.

A pesar de tots els mecanismes que es posaren en marxa per fer-la no-res, per reduir-la a la mínima expressió, pels intents de donar-li un estatus de llengua inferior, reclosa d'una manera estricta en l'àmbit familiar i amb uns usos socials molt limitats, la llengua catalana i la nostra cultura mai no han deixat de recórrer els viaranyes dels distints corrents estètics i culturals que s'han produït arreu d'Europa al llarg dels darrers segles, amb una producció literària de qualitat, per bé que en alguns moments amb un nombre de lectors més tost reduït; en cap moment ha esdevingut un fòssil, una cultura rànica enquistada en anar repetint els tòpics del passat més llegendari, amb una anèmia de renovació cultural que la situarien a l'UCI dels moviments culturals de la seva època.

Els símptomes de la recuperació de la nostra llengua i la nostra cultura revifien de maneres distintes als distints indrets dels Països Catalans: la primera eclosió es produeix a finals del segle XIX a les terres del Principat, amb les figures insignes d'Àngel Guimerà, Narcís Oller o Jacint Verdaguer. A les Illes, la revifalla més intensa es dona durant la primera dècada del segle

XX, amb personatges com Miquel del Sants Oliver, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover.

Al País Valencià l'embranchida cultural arribarà més tard, pels volts dels anys 50 i 60, amb l'obra d'escriptors tan emblemàtics per a aquelles terres com Vicent Andrés Estellés o Joan Fuster. Al Principat d'Andorra, la saba nova del renaixement cultural brostarà a partir dels anys 70 i 80.

Amb l'arribada de la democràcia i l'aprovació dels distints estatuts d'autonomia, les institucions del poder polític comencen a legislar, amb algunes excepcions, a favor de la nostra llengua i cultura i per l'assoliment de la seva normalitat.

Invertir en cultura en temps de crisi?

Damià Pons entrà a fons en l'anàlisi de la qüestió que encapçala aquest apartat de la seva ponència, davant aquelles veus que posen en dubte la necessitat d'invertir en cultura quan tanta gent les passa ben magres i els índex d'atur són tan elevats. Va recordar que, si a un sector tan maltractat per l'Administració en temps de bonança com és el de la cultura se li afegeix ara els menyspreu pressupostari que les retallades exigeixen, ben aviat no en quedaran ni les ombres. A més, insistí en la idea que cal canviar de mentalitat i que la cultura i l'educació no són un afegit sobrer de la nostra societat, sinó que esdevenen bàsics si volem sortir aviat de la crisi i en unes bones condicions.

Pons posà com a exemple que aquells països que amb més rapidesa han començat a aixecar el cap, davant el fort embat de la crisi que de fa una partida d'anys ens assetja, són aquells que disposen d'un bon capital humà, de gent ben formada, i amb un pas pel sistema educatiu reeixit i ben aprofitat. Es preguntà com és possible que a les Illes Balears, amb l'augment de la dotació presupostària a educació, amb la millora en la dotació de professorat, amb la construcció de nous centres docents, des de la rebuda de les transferències ençà, els resultats d'èxit escolar no millorin. Ho atribuï a diversos factors, entre els quals esmentà els següents:

- Hem estat víctimes, a l'Estat espanyol, d'un model econòmic pervers; on hi ha hagut molt pocs estímuls a l'hora de fomentar la formació i l'estudi, i on el jovent era temptat fàcilment cap a una vida ociosa de cap de setmana agradable, sense veure-hi molt més enllà.
- El capital cultural de moltes famílies és més aviat baix; factor que resulta decisiu i l'autèntica clau de volta en tots els estudis que s'han fet sobre fracàs escolar. L'entorn sociocultural de les famílies és determinant a l'hora de vincular la inversió educativa que es fa i l'assoliment dels objectius bàsics d'aprenentatge per part dels nostres alumnes. Si l'entorn no fomenta l'estudi, la inversió en formació, l'afany de superació i de millora –si l'educació no és percebuda per les famílies com un vertader "ascensor social"– la tasca de l'escola massa sovint té la sensació de fer retxes dins l'aigua.

Damià Pons acabà la seva ponència referint-se a un dels reptes més grans que es presenten a la nostra llengua i cultura: al llarg dels darrers 15 anys la població de les Illes Balears ha augmentat en més de 250.000 nous residents. Segons les darreres dades, fetes públiques avui mateix (principis d'abril de 2011), el percentatge d'homes i dones estrangers a la nostra Comunitat ja arriba al 22% del total de la població.

Si volem que l'anhel de cohesió social sigui qualque cosa més que una bella declaració retòrica, no n'hi ha prou amb poder oferir a tota la gent que arriba a les nostres contrades uns bons serveis públics i de qualitat; no podem prescindir del seu coneixement envers l'element lingüístic i cultural que és propi de la nostra terra. Si ho feim així, la seva integració sempre serà coixa, parcial i poc sòlida, amb uns fonaments molt febles. Segons Pons, el país d'acollida té dret a demanar que els novinguts considerin important el respecte i l'aprenentatge de la llengua i cultura del país que els ha donat una oportunitat per a la millora de les seves condicions de vida; només d'aquesta manera esdevindran ciutadans amb totes les garanties i arrelats de bon de veres al territori que els ha acollit. □